

Ялалдій М.В.,

*Голова Державного департаменту
інтелектуальної власності Міністерства
освіти і науки України*

АЛЬТЕРНАТИВНЕ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Вирішення юридичних суперечок поза судовими органами за допомогою арбітра, посередника, третейського судді набули за останні роки великої популярності в економічно розвинених країнах при вирішенні спорів в сфері інтелектуальної власності. За своєю правовою природою третейський суд – альтернатива державній юстиції, суд третьої особи, вибраної сторонами, що сперечаються, якій вони добровільно довіряють прийняття рішення щодо своєї справи. Арбітраж – спосіб вирішення спорів, при якому сторони звертаються до арбітрів (третейських суддів), вибраних сторонами або за їх згодою, або в порядку, встановленому законом. При цьому третейський (арбітражний) суд може утворюватись як спеціально для розгляду окремого спору, так і здійснюватись постійно діючим органом. На відміну від системи державних судів, в яких питання підвідомчості та підсудності закріплені чинним законодавством, третейський розгляд не пов'язаний жорсткими процедурними нормами, і це позитивно позначається на індивідуальному підході до розгляду кожної справи, створює можливість пошуку варіантів для досягнення взаємоприйнятної угоди для сторін, або їх добровільного примирення.

Попри велику кількість досліджень, які на сьогодні проводяться в сфері права інтелектуальної власності видатними вченими Ю.Л. Бошицьким, І.І. Дахном, О.А. Підпригорою, О.О. Підпригорою, А.Ф. Ренкелем, О.П. Сергєєвим, Ю.С. Шемшученком та іншими, поза увагою науковців все ж залишаються питання, присвячені можливості вирішувати спори в сфері інтелектуальної власності за допомогою обраного сторонами третейського судді або суддів. Саме дослідженню цього питання і буде присвячена стаття.

Аналіз історії різних галузей права вказує, що цей напрямок зобов'язаний своєю появою усе більш поширеній думці про те, що правові норми і властиві їм цінності і принципи є відносними. Хоча на початку двадцятого століття така концепція здавалась просто немислимою. Але бурхливий розвиток високих технологій, поява електронної торгівлі надали нові можливості для транскордонних порушень прав інтелектуальної власності, значно ускладнивши процедуру захисту прав у судовому порядку.

Інститут прав інтелектуальної власності в цивілізованих країнах нараховує вже декілька століть, проблема боротьби з правопорушеннями у цій сфері продовжує залишатись однією з найскладніших для судового вирішення. Постійне збільшення кількості правопорушень, обсягів реалізації контрафактної продукції, спори щодо здійснення прав інтелектуальної власності в Інтернеті, інші проблемні питання активно впливають на еволюційний розвиток правової охорони інтелектуальної власності у сучасному світі.

Порушення прав інтелектуальної власності в багатьох державах є дуже тривожним сигналом назріваючих протиріч між економічними реаліями і правовими інститутами, які різні держави намагаються використовувати для юридичного впливу на суспільні відносини, пов'язані із набуттям, здійсненням та захистом прав інтелектуальної власності. Однак високий рівень порушень прав інтелектуальної власності притаманний не тільки країнам, що розвиваються, але й економічно розвинутих країнам, в яких законодавство спрямоване на досягнення високих стандартів правової охорони результатів інтелектуальної діяльності. В першу

чергу це стосується нових високотехнологічних сфер. Цифрові технології дозволяють легко робити копії творів, забезпечуючи їхню абсолютну ідентичність оригіналу. За умови перетворення будь-якого твору у цифрову форму стає можливим швидко і без суттєвих витрат відтворити його екземпляри практично без втраги якості та поширювати їх з використанням телекомунікаційних засобів.

Сьогодні відбувається поширення обсягів електронної торгівлі, до якої залучаються малі і середні підприємства з різних країн. Однак зручність, яку надає торгівля через Інтернет, ускладнюється відсутністю єдиної юридичної природи відносин між Інтернет-суб'єктами: власниками інформації, її користувачами, провайдерами, іншими суб'єктами. По суті, Інтернет-відносини – це комплекс відносин, що регулюються нормами різних галузей права. Інтернет як засіб інформаційного обміну глобального масштабу нікому не належить, але його сегменти входять в інфраструктуру і юрисдикцію держав-учасниць Всесвітньої мережі. Все це викликає потребу у позасудовому врегулюванні комерційних спорів, пов'язаних з питаннями прав інтелектуальної власності. Наприклад, унікальна ситуація виникла у зв'язку з використанням імен доменів в Інтернеті: в усьому світі будь-яке ім'я домена може бути надано тільки одному власнику цього імені. Внаслідок намагань впорядкувати діяльність численних користувачів кіберпростору була розроблена система реєстрації і управління доменними іменами, важливим елементом якої є процедура третейського вирішення спорів.

В останні роки набуває все більшого поширення позасудове врегулювання правових суперечок в тих випадках, коли спір стосується міжнародних аспектів. Така ситуація часто має місце при суперечках стосовно прав інтелектуальної власності. Зрозуміло, що запрошення обраного обома сторонами арбітра є більш легким, швидким і, головне, більш дешевим способом вирішення міжнародних суперечок в сфері інтелектуальної власності з огляду на необхідність вести довготермінові судові справи в різних країнах та враховуючи невідповідність матеріальних і процедурних норм національних законодавств різних країн, а також неоднакові підходи до вирішення спорів національними суддями. При цьому необхідно наймати й оплачувати роботу декількох адвокатів, кваліфікованих у питаннях національного законодавства. Сьогодні існує гостра потреба у швидкодійчих та недорогих механізмах врегулювання комерційних спорів, пов'язаних з питаннями інтелектуальної власності. Це викликало утворення міжнародних органів арбітражного, посередницького врегулювання, які вирішують такі спори, наприклад, Центру з арбітражу та посередництва Всесвітньої організації інтелектуальної власності (WIPO АМС), Лондонського міжнародного арбітражного суду (LCIA), Європейського центру врегулювання спорів (CEDR).

Слід зазначити, що складні спори у сфері інтелектуальної власності визнаються суддями як такі, що потребують технічних або природничих знань, а також спеціальних знань з питань правової охорони інтелектуальної власності. Враховуючи відсутність у більшості суддів, які працюють в судах загальної юрисдикції, таких знань, звернення до послуг арбітра, третейського судді набуває все більшого поширення в різних країнах також і серед резидентів. Найбільш відомими є асоціації та центри з арбітражного, посередницького та інших альтернативних форм врегулювання спорів з питань інтелектуальної власності, утворені у США, Сполученому Королівстві, Швейцарії, Нідерландах, Німеччині, Японії. Ці асоціації та центри врегульовують спори в сфері інтелектуальної власності серед національних власників прав.

Як показує аналіз, успішно діють третейські суди і в країнах пострадянського простору. Так, в Російській Федерації діють третейські суди при Союзі юристів Російської Федерації, при Міжбанківському фінансовому домі, при концерні “Ростекстиль” та інші. В Україні відомі третейські суди при Інтернет Асоціації України, при Українському національному комітеті

Міжнародної торгової палати, при концерні “Донецьк Агро Консалт”, який має представництво в трьох районах Донецької області. Виникнення нових постійно діючих третейських судів в країнах колишнього СРСР свідчить, що такі суди поступово стають повноцінним інститутом ринкової економіки, хоча третейські суди в цих країнах поки що не розглядають спори, безпосередньо пов’язані з питаннями інтелектуальної власності. До речі, в більшості країн законодавством передбачена можливість вирішення спорів з різних питань шляхом арбітражного або третейського розгляду. В деяких країнах можливість розгляду спорів в сфері інтелектуальної власності передбачена безпосередньо в патентному законодавстві. Так, в статті 31 Патентного закону Російської Федерації зазначено, що відповідні спори, пов’язані із застосуванням цього закону, розглядають суди, в тому числі арбітражні суди і третейські суди.

В Україні також передбачена можливість розв’язання спорів за допомогою третейського суду. Так, в п. 3 статті 48 чинного Закону України “Про власність” зазначено, що захист права власності здійснюється судом або третейським судом. В ст. 25 Цивільного процесуального кодексу України (ЦПК) зазначено, що у випадках, передбачених законом, цивільні справи можуть розглядатись третейськими судами. В тій же статті йдеться також і про можливість вирішення спорів з цивільних правовідносин Міжнародним комерційним арбітражним судом чи Морською арбітражною комісією при Торгово-промисловій палаті України у випадках, передбачених законом або міжнародними договорами. В Додатку 2 до ЦПК міститься “Положення про третейський суд”, в якому зазначено, що громадяни можуть передати будь-який спір, який виник між ними, на розгляд третейського суду, за винятком спорів, що виникають з трудових і сімейних відносин.

Враховуючи, що на сьогоднішній день відсутній законодавчий акт, який регулював би діяльність третейського суду при вирішенні конкретного господарського спору, на території України в частині, що не суперечить Конституції і законам України, діє “Положення про третейський суд для вирішення господарських спорів між об’єднаннями, підприємствами, організаціями і установами”, затверджене постановою Державного арбітражу при Раді Міністрів СРСР від 30.12.75 р. № 121 (із змінами і доповненнями). В лютому 1997 р. було надано Роз’яснення Президії Вишого Арбітражного Суду України (нині – Вишого Господарського суду України) “Про виконання рішень третейських судів”, затверджене постановою Вишого Арбітражного суду від 28.02.03р. № 3, доповнене на цей час Роз’ясненнями Вишого господарського суду № 04-5/609 від 31.05.02р. щодо виконання рішень третейського суду державною виконавчою службою згідно з п. 10 статті 3 Закону України “Про виконавче провадження” та рішень іноземного третейського суду згідно з нормами Закону України “Про визнання та виконання в Україні рішень іноземних судів”. Таким чином, в Україні є правове під’рунтя для третейського розгляду спорів.

Потреби розвитку економіки нашої держави сприяють становленню інституту третейського суду для розв’язання різноманітних спорів, що потребує правового врегулювання на законодавчому рівні. На цей час у Верховній Раді України розглядається проект Закону України “Про третейські суди”. Цей законопроект регулює порядок утворення та діяльності третейських судів в Україні та встановлює вимоги щодо третейського розгляду з метою захисту майнових та немайнових прав та охоронюваних законом інтересів фізичних та юридичних осіб. Згідно з цим законопроектом третейський суд – недержавний незалежний орган, що утворюється за угодою або відповідним рішенням заінтересованих фізичних та/або юридичних осіб для вирішення спорів, що виникають із цивільних та господарських правовідносин.

Зауважимо, що законопроект визначає завдання третейського суду, принципи його організації та діяльності, підвідомчість справ третейським судам, види третейських судів та

порядок їх утворення тощо. Зокрема, в Україні можуть утворюватись та діяти постійно діючі третейські суди та третейські суди для вирішення конкретного спору (суди *ad hoc*). Ці суди утворюються без статусу юридичної особи. При цьому постійно діючі третейські суди можуть утворюватись та діяти при зареєстрованих згідно з чинним законодавством певних громадських організаціях і не можуть утворюватись та діяти при органах державної влади та органах місцевого самоврядування. При цьому завданням третейського суду є захист майнових і немайнових прав та охоронюваних законом інтересів сторін третейського розгляду шляхом всебічного розгляду та вирішення спорів відповідно до закону. Законопроект визначає види і форми третейської угоди, особливості формування третейського суду, вимоги до третейських суддів, процедуру третейського розгляду, прийняття рішення, оскарження рішення, виконання рішення третейського суду та інші питання. Прийняття цього закону надає правові засади для утворення та діяльності в Україні третейського суду з питань інтелектуальної власності.

Перспективи вступу України до Світової організації торгівлі та інтеграції до Європейського Союзу гостро поставили проблему формування в нашій державі цивілізованого ринку інтелектуальної власності, найважливішою складовою якого є ефективний захист прав інтелектуальної власності. В Україні активно здійснюється гармонізація нормативно-правової бази в сфері інтелектуальної власності відповідно до міжнародних норм. На цей час вже практично сформовані правові засади щодо адміністративного та судового захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності, що відповідають нормам Угоди ТРІПС та Директив Ради ЄС. Як свідчить світовий досвід, наявність у державній судовій системі країни спеціалізованого суду для вирішення спорів у сфері інтелектуальної власності (Патентного суду) забезпечує високу ефективність судочинства. Хоча діяльність спеціалізованих патентних судів у економічно розвинених країнах спрямована на швидке та ефективне розв'язання суперечок між сторонами, слід зауважити, що патентні суди у країнах, де вони утворені, розглядають спірні питання, пов'язані з охороною прав на об'єкти, які традиційно відносять до промислової власності, в той час як спори у сфері авторського права і суміжних прав є компетенцією судів загальної юрисдикції. Характерно, що існування патентних судів в таких країнах (Сполучене Королівство, Німеччина, Швеція) не є перепорою для утворення арбітражних та посередницьких органів для вирішення суперечок в сфері інтелектуальної власності.

В Україні кількість спорів у сфері інтелектуальної власності, що потребують швидкого і кваліфікованого розгляду, невпинно зростає. Тому з метою ефективного вирішення таких спорів у 2001 році було утворено спеціалізовані колегії суддів Вищого господарського суду України з розгляду справ, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності, та такі ж колегії у складі господарських судів Автономної республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя та Апеляційних господарських судів. З 1 березня 2003 року у Вищому господарському суді України та в апеляційних господарських судах почали діяти спеціалізовані судові палати з розгляду справ у господарських спорах, пов'язаних із захистом прав на об'єкти інтелектуальної власності. Запроваджено також відповідну спеціалізацію суддів у місцевих господарських судах. Ці судді вже мають досвід розв'язання спорів з питань інтелектуальної власності і постійно підвищують рівень спеціальних знань. Але суттєвим обмеженням є той факт, що господарські суди розглядають тільки спори між суб'єктами господарювання, а інші спори розглядаються судами загальної юрисдикції. Таким чином, у фізичних осіб мало надій на швидке та кваліфіковане вирішення суперечок, що стосуються прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Враховуючи вишевикладене, на нашу думку, представляється доцільним надати можливість правовласникам в Україні вирішувати спори в сфері інтелектуальної власності за допомогою обраного сторонами третейського судді або суддів, як це існує в економічно розвинених країнах.

На сьогоднішній день в Україні створені і успішно функціонують декілька всеукраїнських громадських організацій, діяльність яких безпосередньо пов'язана із правовою охороною інтелектуальної власності, при яких можуть діяти третейські суди. Зокрема, це Всеукраїнська асоціація інтелектуальної власності, Всеукраїнська асоціація патентних повірених, Українська асоціація власників товарних знаків. Після набуття чинності згаданого Закону України "Про третейські суди" доцільно розробити Положення про третейський суд з питань інтелектуальної власності, інші нормативно-правові акти, які нададуть правові засади для утворення та функціонування в нашій державі такого суду. Як свідчить досвід зарубіжних країн, третейські суди, які врегульовують спори у сфері інтелектуальної власності, користуються значним попитом серед правовласників завдяки спрощеності процедур, оперативному вирішенню спірних питань, відсутності тиску з боку владних структур та можливості вибору арбітрів.

Література

1. Колесников А.П. *История изобретательства и патентного дела.* – М.: ИНИЦ, 1998. – 271 с.
2. Сергеев А.П. *Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации.* – М.: Теис. 1996. – 704 с.
3. *Охорона інтелектуальної власності в Україні: Монографія.* /С.О. Довгий, В.О. Жаров, В.О. Зайчук, М.В. Паладій та ін. – К.: Форум, 2002. – 319 с.
4. Ренкель А.Ф. *Третейський патентний суд* // М.: ИНИЦ, 1998. – 73 с.
5. Щелкунов В.В. *Розгляд спорів "по поняттям"..... на цілком законних підставах.* // Галицькі контракти. – 2003. - № 3. – С. 6-9.
6. *Dispute Resolution for the 21-st Century. WIPO Arbitration and Mediation Center.* – Geneva: WIPO, 2001. – P. 25
7. *Інтелектуальна власність в Україні: проблеми теорії і практики. Зб.наук.статей* //За ред. Ю.С. Шемишченко, Ю.Л. Бошицького.- К.-2002. - 424 с.

*Стаття рекомендована до друку кафедрою цивільно-правових дисциплін
Хмельницького інституту регіонального управління та права
(протокол №6 від 17 березня 2004 року)*

